

УДК 930:005.745(477+430)''2022/2023''

Юлія Обертрайс

докторка історичних наук, професорка
Університет ім. Фрідріха-Александра міст Ерлангена-Нюрнберга
Bismarckstr. 12, 1. Stock, 91054, Erlangen, Germany
Email: julia.obertreis@fau.de

Людмила Посохова

докторка історичних наук, професорка
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна
Email: lposokhova@karazin.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3338-1949>

«ІСТОРІОПИСАННЯ В ЧАСИ ВІЙНИ ТА ВИГНАННЯ»: ДАЙДЖЕСТ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО КОЛОКВІУМУ

У перші дні повномасштабної війни проти України для багатьох людей стало очевидно, що одночасно із військовими завданнями звільнення території України потрібно вирішувати й різні гуманітарні завдання. Серед них одним з ключових є збереження

Як цитувати: Обертрайс, Ю., Посохова, Л. «Історіописання в часи війни та вигнання»: дайджест українсько-німецького колоквиуму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*, вип. 62, 2022, с. 255-261.

How to cite: Obertreis, J., Posokhova, L. "Historiography in Times of War and Exile": Digest of the Ukrainian-German Colloquium. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History*, no. 62, 2022, pp. 255-261. (In Ukrainian)

© Обертрайс Ю., Посохова Л., 2022

культурної спадщини України. У такому контексті, говорячи про культурну спадщину, маємо на увазі її найширше трактування, включаючи різноманітні складники та багатогранність (матеріальну та нематеріальну, колективну пам'ять та історичну культуру тощо). Університетська спільнота, працівники культурно-освітніх та наукових установ у багатьох містах та селах України з початком війни зіткнулися зі значними проблемами та викликами, котрі передусім стосувались забезпечення культурних надбань.

В умовах масової міграції населення з прифронтових регіонів України, призупинення (а часто й припинення) діяльності десятків культурно-освітніх інституцій стало очевидно, що підтримка діячів культури, освіти та науки також має значення для збереження культурної спадщини. Загроза зупинки діяльності культурно-просвітницьких організацій, руйнації наукових шкіл, фрагментації та розпорошення експертного середовища з кожним тижнем війни оприявнювалась все більше. У цей непростий час допомогу Україні запропонували різні наукові, культурні та громадські організації гуманітарного спрямування з усього світу. Чимало інституцій наголосили на тому, що прагнуть надати цю допомогу задля збереження наукового й культурного потенціалу України. Наприклад, Фондація імені Кшиштофа Скубішевського зазначила, що її метою є максимальне збереження наукового потенціалу України (<https://apply.skubi.eu.org/>).

У Заяві Канадського інституту українських студій Альбертського університету (КІУС) щодо війни Росії проти України, яку було оприлюднено вже 24 лютого 2022 р., серед іншого зазначено, що колектив Інституту найважливішим завданням бачить налагодження зв'язків із сотнями науковців та громадських активістів в Україні. У заяві також наголошено на відданості збереженню демократії та свободи інтелектуального життя в Україні. Йшлося також про те, що колектив КІУС зробить все від нього залежне для збереження величезних здобутків українського

академічного та культурного життя, підтримки універсальних цінностей академічних кіл та священних прав усіх громадян України (див.: https://www.ualberta.ca/canadian-institute-of-ukrainian-studies/news-and-events/news-at-the-cius/a-statement-from-cius-feb-2022.html#scholars_in_ukraine). Зі схожими заявами виступили десятки організації та академічних установ.

Уже в перші дні й тижні війни стало очевидно, що, окрім фінансової підтримки, величезне значення має також моральна допомога, котра здатна зберегти атмосферу життєздатності й творчої роботи. Середовище професійних істориків також гостро відчуло необхідність такої підтримки.

Одним з численних прикладів, коли науковці отримали професійну та дружню підтримку, вважаємо роботу українсько-німецького колоквіуму «Історіописання у часи війни та вигнання». Спираючись на досвід багаторічної співпраці між історичним факультетом Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (відповідальна — професорка Людмила Посохова) та кафедрою сучасної та східноєвропейської історії Університету ім. Фрідріха-Александра міст Ерлангена-Нюрнберга (професорка Юлія Обертрайс / Julia Obertreis), цей колоквіум став тим майданчиком, на якому були організовані регулярна наукова дискусія та спілкування.

Колоквіум об'єднав істориків передусім з Харкова та Ерлангена, але також з Мюнстера та Майнца. Організатори колоквіуму співпрацювали з кафедрою східноєвропейської історії Вестфальського університету імені Вільгельма в Мюнстері (професорка Рікарда Вульпіус / Ricarda Vulpius).

В оголошенні про початок роботи колоквіуму було зазначено, що писати історію під час війни та вигнання — завдання не з легких з багатьох причин. Утім, декларувалося бажання спільними зусиллями долати труднощі. Було заплановано, що колоквіум стане місцем презентації сучасних досліджень українських (передусім харківських) істориків. Деякі проекти мали бути обов'язково присвячені поточним

подіям. Виникли й нові завдання, зокрема пов'язані зі збиранням життєвих історій українських біженців. При цьому стало зрозуміло, що історикам потрібно переосмислити низку проблем і тем, які вони вивчали раніше. Так виникла ідея організувати панельну дискусію, яка була би присвячена темі деколонізації, що активно обговорюється як в Україні, так і в Німеччині. Деякі виступи базувались на багаторічних дослідницьких інтересах.

Колоквіум розпочав роботу 27 жовтня 2022 р. з доповіді кандидатки історичних наук, наукової співробітниці університету Мюнстера (Вестфальський університет імені Вільгельма) Катерини Кобченко (Kateryna Kobchenko) «Еміграція, націоналізм і холодна війна: Теорії та практики (транс)національно-визвольного руху української еміграції (1945–1991)».

3 листопада 2022 р. виступила Світлана Нижнікова, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України ХНУ імені В. Н. Каразіна з темою «Про що неможливо говорити? Життєві історії та перспективи українських військових біженців у Німеччині». Світлана Нижнікова є учасницею Гостьової дослідницької програми для українських вчених-біженців від Фонду Volkswagen (Проект A139548) на базі Молдова Інституту Університету Лейпцига. Коментатором доповіді виступила Ольга Мармілова — кандидатка історичних наук, старша викладачка кафедри всесвітньої історії та археології Донецького національного університету імені Василя Стуса.

17 листопада 2022 р. доповідачами були Вадим Золотарьов, доцент Харківського національного університету радіоелектроніки та приват-доцент, кандидат історичних наук Марк Юнге (Marc Junge) (Erlangen). Тема їхньої спільної доповіді «Позасудові репресії проти канібалізму в Радянській Україні в 1933 році».

7 грудня 2022 р. відбулась панельна дискусія «Деколонізація як політична реальність та дослідницька парадигма». У ній взяли участь кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України ХНУ імені В. Н. Каразіна Денис Журавльов, кандидатка історичних

наук, доцентка та наукова співробітниця Ботакоз Кассимбекова (Botakoz Kassymbekova) (Basel), кандидат історичних наук, дослідник Олександр Полянничев (Oleksandr Polianichev) (Stockholm) та приват-доцент, науковий співробітник Моріц Флорін (Moritz Florin) (Erlangen). Модератором виступила професорка Юлія Обертрайс. Через надзвичайну актуальність цієї теми дискусію оприлюднено (див.: <https://www.fau.tv/clip/id/46169>).

15 грудня 2022 р. з доповіддю «Релігія та конструювання образів українських земель істориками Російської імперії (перша половина XIX ст.)» виступив кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Східної Європи ХНУ імені В. Н. Каразіна Павло Єремеєв. Його дослідження здійснено за фінансової підтримки гранту Канадського інституту українських студій Альбертського університету з Вічного Фонду ім. д-р Івана Іванцева та д-р Мирослави Мисько-Іванців.

12 січня 2023 р. з доповіддю «У пошуках “українського Просвітництва”: реконструкція інтелектуальних мереж у другій половині XVIII — на початку XIX століття» виступила професорка Людмила Посохова. Це дослідження було підтримано Фондацією імені Кшиштофа Скубішевського у співпраці з Центром Східноєвропейських студій Варшавського університету. Функції модератора виконав професор Університету Майнца імені Йоганна Гутенберга Ян Кусбер (Jan Kusber).

26 січня 2023 р. виступила кандидатка історичних наук Анастасія Ховтура (ХНУ імені В. Н. Каразіна) з доповіддю на тему «Проблема сміття в Харкові до 1917 року». Це дослідження авторка виконує за підтримки стипендії для українських дослідників від Фондації Макса Вебера. Коментатором був професор, доктор Крістоф Бернхардт (Christoph Bernhardt), ад'юнкт-професор Берлінського університету імені Гумбольдта та керівник відділу Інституту соціальних досліджень простору в Еркнері (IRS Erkner).

2 лютого 2023 р. доповідачами були кандидат історичних наук Євген Рачков та доктор історичних наук, професор Сергій Посохов

(ХНУ імені В. Н. Каразіна). Тема їх виступу «Місто і війна: руйнування, збереження і переосмислення міської культурної спадщини великих міст Південно-Східної України в період російської військової агресії». Цей проєкт реалізується завдяки підтримці Програми вивчення сучасної України Канадського інституту українських студій Альбертського університету.

Кожна доповідь викликала чимало питань та жваві дискусії, котрі дозволили підсумувати та обговорити результати досліджень, з'ясувати перспективи тощо. На кожному із засідань колоквиуму були присутні кілька десятків учасників — як досвідчених науковців, так і студентів, бакалаврів, магістрів та аспірантів різних університетів. Такий формат колоквиуму надзвичайно важливий саме для українських дослідників, котрі від початку війни повністю або частково були позбавлені регулярних академічних дискусій. Також важливо відзначити, що деякі з проєктів, які обговорювались на засіданнях колоквиуму, були індивідуальні, деякі колективні, тобто за дискусією спостерігали кілька виконавців.

Організатори колоквиуму переконані, що такі зустрічі допоможуть українським історикам подолати важкі часи, переосмислити чимало проблем та об'єднати зусилля для майбутнього. Останнє засідання колоквиуму стало своєрідним символічним підсумком, адже на ньому відбулась презентація проєкту, метою якого є фіксація поглядів експертів на процеси руйнування, збереження та переосмислення міської культурної спадщини в Україні, спровоковані російською військовою агресією (починаючи з 2014 року). Засідання продемонструвало те, що об'єднання істориків є необхідною умовою для цього.

Українсько-німецький колоквиум засвідчив, що хоча історіописання в часи війни та вигнання є справою надзвичайно складною, однак за умови об'єднання зусиль академічного середовища це завдання може бути успішно реалізовано. Саме тому є бажання обох сторін продовжити роботу колоквиуму вже в найближчий час.

Julia Obertreis

Doctor in Historical Science, Professor
Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg
Bismarckstr. 12, 1. Stock, 91054, Erlangen, Germany
Email: julia.obertreis@fau.de

Liudmyla Posokhova

Doctor in Historical Science, Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine
Email: lposokhova@karazin.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3338-1949>

**“HISTORIOGRAPHY IN TIMES OF WAR AND EXILE”:
DIGEST OF THE UKRAINIAN-GERMAN COLLOQUIUM**

Текст надійшов до редакції 31.10.2022.

The text was received by the editors 31.10.2022.

Текст затверджено до друку 25.11.2022.

The text is recommended for printing 25.11.2022.